

# YÖNETİŞİM MEKANİZMASINI GÜÇLENDİRECEK BİR ARAÇ OLARAK FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hacettepe Üniversitesi  
İktisadi ve İdari Bilimler  
Fakültesi Dergisi  
Cilt 38, Sayı 4, 2020  
s. 777-804

## İrfan ÖZACİT

Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi  
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi  
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü  
irfan.ozacit@hacettepe.edu.tr  
<https://orcid.org/0000-0002-4379-5996>

## Mustafa Kemal ÖKTEM

Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi  
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi  
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü  
kemalok@hacettepe.edu.tr  
<https://orcid.org/0000-0002-2040-426X>

*Bu çalışmanın ilk taslağı EGPA-ASPA'nın Florida Uluslararası Üniversitesinde ortaklaşa düzenlediği TAD 13 konferansının, "Adapting to or Overcoming Fiscal Constraints: Sustaining a Democratic Public Sector in an Era of Multiple Challenges and Constraints" oturumunda, Miami, Florida, 5-8 Nisan, 2017 tarihinde "Another Path for Sustainable Governance: Financial Literacy" ismiyle sözlü olarak sunulmuş ve Hacettepe Üniversitesi BAP (Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi) tarafından 2017 yılında SED-2017-14093 kodu altında desteklenmiştir.*

**Öz:** Bu makalenin amacı, finansal okuryazarlık ile yönetim mekanizması arasında ilişki kurarak finansal okuryazarlık seviyesinin artmasının yönetim mekanizmasını güçlendirebileceğini tartışmaya açmaktır. Bu bağlamda yönetim mekanizmasının üç ayağından biri olan kamu sektöründe araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında finansal okuryazarlık ile ilgili ve/veya yetkili kurumlar olan Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Merkez Bankası, BDDK ve SPK'da çalışan uzman ve ekonomistlerle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş; bu mülakat bulguları çalışmaya aktarılmıştır. Araştırma ile finansal okuryazarlık düzeyinin artmasının (1) şeffaflık, (2) katılım, (3) etkin bir kamu yönetimi ve (4) hesap verebilirlik düzeylerinde iyileşme yaratabileceği ve böylelikle yönetim mekanizmasını güçlendirebileceği tezi desteklenmektedir.

**Anahtar Sözcükler:** Finansal okuryazarlık, katılım ve yönetim, kamu yönetimi, finansal tabana yayılma, ekonomik kriz, politik iktisat.



# AN EVALUATION OF FINANCIAL LITERACY AS A TOOL FOR STRENGTHENING THE GOVERNANCE MECHANISM: THE CASE OF TURKEY

Hacettepe University  
Journal of Economics and  
Administrative Sciences  
Vol. 38, Issue 4, 2020  
pp. 777-804

## İrfan ÖZACİT

Res.Assist., Hacettepe University  
Faculty of Economics and Administrative  
Sciences  
Department of Political Science and Public  
Administration  
irfan.ozacit@hacettepe.edu.tr  
<https://orcid.org/0000-0002-4379-5996>

## Mustafa Kemal ÖKTEM

Prof.Dr., Hacettepe University  
Faculty of Economics and Administrative  
Sciences  
Department of Political Science and Public  
Administration  
kemalok@hacettepe.edu.tr  
<https://orcid.org/0000-0002-2040-426X>

*The first draft of this study titled as "Another Path for Sustainable Governance: Financial Literacy" was presented orally at the Adapting to or Overcoming Fiscal Constraints: Sustaining a Democratic Public Sector in an Era of Multiple Challenges and Constraints session of TAD 13 conference organized jointly by EGPA-ASPA at Florida International University in Miami, Florida, 5-8 April, 2017 and was supported by Hacettepe University BAP (Coordinatorship of Scientific Research Projects) in 2017 under the code of SED-2017-14093.*

# A

**Abstract:** The purpose of this article is to open up a discussion by establishing a relationship between financial literacy and the governance mechanism. We discuss that the increase in the level of financial literacy can strengthen the governance mechanism. Within this context, a field research has been conducted in the public sector, one of the three legs of the governance mechanism. In this fieldwork, semi-structured interviews were carried out with experts and economists in public institutions related and/or authorized with financial literacy, working at the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Trade, Central Bank, BRSA and CMBT. The research supports the thesis that increasing financial literacy levels can improve (1) transparency, (2) participation, (3) effective public administration and (4) accountability levels; thereby strengthening the governance mechanism

**Keywords:** Financial literacy, participation and governance, public administration, financial inclusion, economic crisis, political economy.

## GİRİŞ

2008 Küresel Ekonomik Krizi, 1929 Dünya Buhranı sonrasında dünya ekonomisinde yaşanan en büyük ekonomik kriz olarak görülmektedir (He, 2015: 398). 2008 krizinde nominal borç düzeyi sabitken fiyatlar genel düzeyi artmış, bunun sonucunda reel borçlar yükselmiş ve bu durum borç deflasyonuna neden olmuştur (Kotz, 2009). Çözüm olarak tüketim düzeyi azaltılmaya ve tasarruflar artırılmaya çalışılmıştır. Tasarruflarını artırmak için insanlar daha az harcamaya başladığında işsizlik artmış, bu durum durgunluğa neden olmuştur. Yaygın durgunluk da iflasları beraberinde getirerek küresel nitelik kazanan ve *stag-deflasyon* olarak ifade edilen 2008 küresel ekonomik krizini doğurmuştur (Roubini, 2008). 2008 krizinin başlangıcı olarak eşikaltı ipotekli konut kredileri<sup>1</sup> gösterilmektedir (Baranoff, Sager, 2009). ABD’de 1999 yılında *Gramm Leach Bliley Act* (GLBA) ile finansal sektörde regülasyonların kaldırılması finansal sistemi krizlere karşı savunmasız bırakmıştır. Finansal piyasalarda bariyerlerin kaldırılmasını öngören GLBA ile ABD’de ticaret bankaları, yatırım bankaları, sigorta şirketleri gibi kurumlar arasında birleşmelerin önü açılmış, finansal piyasalarda hane halkının ipotekli konut kredisi borçları gibi çeşitli borç senetlerinden oluşan senetler dolaşmaya ve bu senetler kolayca alınıp satılmaya başlanmıştır (Bocutoğlu, 2014). Özellikle ipotekli konut kredisi borçlarını çeşitli senetler haline getirip başka finansal kuruluşlara satan firmalar borçlulara yönelik riskleri başlarından attıkları için yeni krediler kullandırmaktan çekinmemişlerdir. Bu anlamda ipotekli konut kredisi kullananlar hakkında gerekli risk analizleri yapılmadan veya kişilerin ödeme güçlerine bakılmaksızın krediler verilmiştir çünkü bu kredilerin kolayca farklı finansal yapılar arasında el değiştirebilme şansı GLBA ile resmileşmiştir. Kredi veren kuruluşlar kredi verirken ihtiyatlı davranmamışlar ve devletin GLBA çerçevesinde yaptığı düzenleme de bu tedbirsizliğin yasal dayanağını şekillendirmiş, ayrıca bireyler de ipotekli konut kredisi borçlanması yaparken gerekli finansal öngörülerini sağlıklı bir biçimde yapamamışlardır. Kısaca, (1) büyüyen konut balonu (yani konut fiyatlarının gerçek düzeyinin üzerinde yüksek artış), (2) ihtiyatsız bir biçimde dağıtılan krediler, (3) yatırım ve tasarruf kararlarını almakta tedbirsiz davranan hane halkının tutumu ve (4) bu ihtiyatsızlıklara sebebiyet veren ve regülasyonları kaldıran hükümet kararları 2008 krizinin zeminini hazırlamıştır.

2008 Krizi pek çok açıdan 1929 Buhranıyla kıyaslanmakla birlikte, onun kadar derinleşmemesinde hükümetlerin ve merkez bankalarının iş birliği ve diyalog içinde finansal piyasalara müdahale etmesi etkili olmuştur (Piketty, 2014). 2008 Krizi sonrası devletin ekonomiye aktif müdahalesine ihtiyaç duyulmuştur (Buluş, Kabaklarlı, 2010). Bu kriz, yönetim sürecine dahil olan tüm aktörlerin aynı gemide olduğunu, krize tüm aktörlerin birlikte girdiklerini ve krizin faturasının tüm aktörlere farklı düzeylerde de olsa kesildiğini göstermektedir.

Devlet ve finansal aktörlerin yanlış veya eksik kararlarının yanı sıra 2008 Krizinin ortaya çıkmasında finansal göstergeleri doğru okuyamayan, kendi yatırım-tasarruf-harcama kararlarını doğru alamayan ve riskli bir biçimde borçlanan bireylerin de bu sistemik krizde önemli etkilerinin olabileceği görülmüştür. Bu anlamda 2008 krizi finansal okuryazarlığın önemini ortaya koymaktadır.

2008 krizi uluslararası kuruluşların, finansal kuruluşların, merkez bankalarının, hükümetlerin iş birliği ve diyalog içinde krize karşı mücadele etmelerini gerektirmiştir. Bu küresel kriz, krizlerin hızlı bir biçimde bireyleri, şirketleri, devletleri ve küresel finansal yapıyı etkilediğini, bu aktörlerin finansal göstergeleri doğru ve kendi çıkarları doğrultusunda okuyabilmelerinin (finansal okuryazar olabilmelerinin) önemli olduğunu göstermektedir. 2008 krizi gibi finansal krizlere karşı mücadele için karmaşık ağları oluşturan farklı aktörler arasında iyi işleyen bir yönetim mekanizmasının kurulması zorunluluk arz etmektedir.

2008 krizi, karmaşık ağlarla birbirini saran ve küresel nitelik kazanan bir boyuta ulaşabildiğinden krizin çözümünde yönetsel süreçte çok sayıda aktörün (birey, devlet, özel sektör vb.) söz sahibi olduğu bir yönetim sürecini gerektirmektedir. Ekonomik krizler 2008 krizinde olduğu gibi işsizlik, yaygın iflaslar gibi sonuçlarıyla faturası tüm aktörlere kesilen bir sonuç doğururlar. Bu nedenle bu aktörlerin iş birliği içinde karar almaları gerekmektedir. Böyle bir karar alma sürecinin daha etkin kurulabilmesinin bir yönü de finansal göstergeleri okuyup kullanabilen finansal okuryazar bireylerin sayı ve seviyelerinin artırılmasıdır.

2008 krizi bireylerin rasyonel tercih teorisyenlerinin öne sürdüğü gibi iktisadi kararlarını alırken rasyonel kararlar veremediklerini, bireylerin sınırlı rasyonelliğe sahip olduklarını ortaya koymuştur (Török, Konak, 2018). Finansal okuryazarlık seviyesinin artırılması sınırlı rasyonelliğin sınırlarının aşılması için bir araç olarak düşünülebilir. Bu aracın düzeyindeki artış ile de bireylerin ve kurumların katılımcı, hesap verebilir ve şeffaf bir yönetim sürecine olan talepleri artar. Finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça yönetim araçlarının güçlendirilmesine olan ihtiyaç ve talep artacaktır. Finansal okuryazarlık ve yönetim arasında karşılıklı ve birbirini besleyen bir ilişki vardır. O kadar ki finansal okuryazarlığı yönetimin nesnesi olarak değerlendirmeye alan çalışmalar yapılmaktadır (Christie, 2015). *Finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması* ile *finansal ürün ve hizmetlere erişim* bileşenlerinden oluşan finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ya da başka bir ifadeyle finansal tabana yayılmanın sağlanması (SPK, 2014), sürdürülebilir bir yönetim sistemini gerektirir. Bu çerçevede finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması şeffaf, hesap verebilir, hukukun üstünlüğünün egemen olduğu, katılımcı bir yönetimin olduğu ve bunları sağlayacak etkin bir kamu yönetiminin geliştiği sürdürülebilir bir yönetim sistemini gerektirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, finansal okuryazarlık ile yönetim mekanizması arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Bu çerçevede finansal okuryazarlık seviyesinin artmasının yönetim mekanizmasını güçlendirebilecek bir araç olduğu varsayılmaktadır<sup>2</sup>. Makalenin ilk bölümünde finansal okuryazarlık ve yönetim kavramları ile bu iki kavramın birbiriyle etkileşimine ilişkin literatür incelenmiştir. Literatür ve mevzuat doğrultusunda bu çalışmada finansal okuryazarlık, 1) finansal tüketicinin korunması, 2) bireylere finansal eğitim verilmesi ve 3) finansal ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması (SPK, 2014), olmak üzere üç bileşen olarak ele alınmıştır. Yönetişim, özel, kamu, sivil toplum iş birliği olarak tanımlanmaktadır (Lemos, Agrawal, 2006). Bu çalışmada, bu üç unsurun kamu ayağına odaklanılmış ve kamusal aktör yine yönetişimin temel ilkeleri olan (1) şeffaflık, (2) katılım, (3) etkin bir kamu yönetimi ve (4) hesap verebilirlik bileşenleri çerçevesinde ele alınmıştır<sup>3</sup>. Çalışma finansal okuryazarlık ve yönetim unsurları arasındaki etkileşime odaklanmıştır. İkinci bölümde, finansal okuryazarlık ve yönetim konusunda temel araştırmaları yürüten uluslararası kuruluş olan OECD ve Türkiye hükümetinin Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları Genelgesi (Başbakanlık Genelgesi, 2014) ve ilgili diğer raporlar, eylem planları ve strateji belgeleri incelenmiştir. Bu düzenlemeler doğrultusunda mülakat soruları hazırlanmıştır. Türkiye'de finansal okuryazarlık ile ilgili ve/veya yetkili kamu kurumları olan *Hazine ve Maliye Bakanlığı*<sup>4</sup>, *Ticaret Bakanlığı*<sup>5</sup>, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)*, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)* ile *Sermaye Piyasası Kurulu*'nda (SPK) çalışan uzman ve ekonomistlerle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma amacına göre keşfedici ve betimseldir. Uzmanlarla yapılan mülakatların bulguları nitel bir biçimde çalışmaya aktarılmıştır. Sonuç bölümünde ise, finansal okuryazarlık ile yönetim mekanizması arasında karşılıklı bir ilişki olabileceği saptanmış ve alan araştırması da bu saptamayı desteklemiştir.

## 1. FİNANSAL OKURYAZARLIK, YÖNETİŞİM VE BU İKİ KAVRAMIN BİRBİRİYLE İLİŞKİSİNE İLİŞKİN LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1970'li yıllarda yaşanan iki büyük petrol krizi ve ardından alınan yapısal dönüşüm kararları gerek ekonominin gerek finansal kesimin gerekse de kamu kurumlarının dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Dünya çapında yaygın bir biçimde *serbestleşme*, *liberalleşme*, *özelleşme* yaşanmış, ihracata dayalı büyüme modelleri benimsenmiş, sınırlar muğlaklaşmış ve küreselleşme rüzgarları esmeye başlamış, 1991'de Doğu Bloğunun çöküşü ile süreç daha da hızlanıp tam bir küresel boyut kazanmıştır.

Dünya'daki gelişmelerle paralel bir biçimde Türkiye'de de finansal okuryazarlığın finansal piyasalarda, emeklilik sistemlerinde ve demografik yapıdaki gelişmeler ve değişimler gibi nedenlerle önemi artmıştır (Karataş, 2017). 1990 sonrası

dönemde yönetim teori ve pratiklerine ilişkin yapılan çalışmalar yükselirken aynı dönemde finansal okuryazarlık konusunda araştırma ve çalışmalar da artmıştır. Bu iki kavram özellikle kriz dönemlerinde birbirlerine yaklaşmaya başlamış hatta finansal okuryazarlığın yönetişimin bir nesnesi olarak düşünülebileceğine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Christie, 2015).

Finansal okuryazarlık kavramını tanımlamaya yönelik pek çok çalışma olmakla birlikte üzerinde uzlaşmaya varılabilmiş tek bir tanım olmadığı görülmektedir. OECD INFE (Organisation for Economic Co-operation and Development / International Network on Financial Education), finansal okuryazarlık tanımını “*sağlam finansal kararlar almak ve nihayetinde bireysel finansal refahı elde etmek için gerekli olan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların bir kombinasyonu*” olarak kullanır (Atkinson, Messy, 2012: 14; OECD INFE, 2011). Buna ek olarak OECD PISA (Organisation for Economic Co-operation and Development / Programme for International Student Assessment), finansal okuryazarlığı “*bireylerin ve toplumun finansal refahını artırmak ve ekonomik hayata katılımı sağlamak için finansal kavramlar ve risklerin bilgisi ve anlayışı ile bir takım finansal bağlamların etkili kararlar almak için bu tür bilgi ve anlayışı uygulama becerileri, motivasyonu ve güveni*” olarak tanımlamaktadır (OECD, 2014: 33).

Finansal okuryazarlık kavramının genel bir tanımı ise 1992 yılında Noctor ve arkadaşları tarafından “*paranın kullanımı ve yönetimi konusunda bilinçli kararlar verebilme ve etkili kararlar alabilme*” olarak ifade edilmiştir (Noctor vd., 1992’den aktaran Marcolin, Abraham, 2006). Finansal okuryazarlık, insanların günlük bütçesinden borçlanma ve yatırım yapabilmeleri; geleceğe yönelik planlama yapabilmeleri, harcama-tasarruf ve bütçeleme faaliyetleri ile finansal ürün ve hizmetleri kullanmaya ilişkin bilinçli ve kapsamlı kararlar alabilmeleri anlamına gelmektedir (Roy Morgan Research, 2003).

Finansal okuryazarlık, insanların kendi faydaları için finansal kararlarını alırken finansal argümanları anlama ve kavrama bilgisini gerektirir. Bu bakış açısıyla aynı yönde Mandell (2006: 2), insanların finansal çıkarlarını sürdürebilmeleri için geliştirecekleri finansal okuryazarlık düzeyleriyle rasyonel finansal kararlar almak için çıkarlarını koruyabileceklerini söyler. Finansal okuryazarlık düzeyinin gelişmesi tercihlerini daha rasyonel bir biçimde belirleyebilen bireylerin sayılarını ve rasyonellik kapasitesini artırır. Bu çerçevede, finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça sınırlı rasyonellik azalabilir.

Finansal okuryazarlık düzeyi yaşa, cinsiyete, harcama alışkanlıklarına, okunulan yıla, mezun olunan bölüme göre farklılık gösterir (Shaari vd., 2013: 296), dolayısıyla finansal sistemde farklı düzeylerde finansal talepleri olan bireyler ve kurumlardan

bahsetmek mümkündür. Bu da finansal okuryazarlığı temel finansal okuryazarlık ve kompleks/ileri okuryazarlık düzeyi olarak ikiye ayırmayı gerektirmektedir (Lusardi, 2008). Temel düzeyde finansal okuryazarlık enflasyon göstergelerini anlamak ve yorumlamak, faiz mekanizmasının nasıl çalıştığını kavramak, reel ve nominal değerler arasındaki farkı anlamak gibi finansal unsurları içerirken, kompleks finansal okuryazarlık ise temel mal varlığı fiyatlarını, tahvil, bono ve hisse senetleri ile fonların çalışmasını anlamak gibi finansal unsurları içerir (Lusardi, 2008).

Türkiye’de finansal okuryazarlık üzerine çalışan bazı kurumların, finansal okuryazarlığa ilişkin bir anlayış geliştirdiği görülmektedir. *FODER (Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği)* ve *TEB (Türk Ekonomi Bankası)* finansal okuryazarlığı kişilerin gelirlerini, tasarruf ve yatırımlarını akıllı bir biçimde değerlendirip bütçelerini doğru yönlendirebilme becerisine sahip olabilme durumu olarak ifade etmektedir (FODER, 2016; TEB, 2012). Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesiyle bireylerin tasarruflarını, yatırımlarını ve gelirlerini mantıklı bir biçimde kullanıp bütçelerini yönetebilme yeteneğine sahip olmaları amaçlanmaktadır (Ergün vd., 2014: 848). Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ya da bir diğer ifadeyle finansal tabana yayılmanın gerçekleştirilebilmesi için Başbakanlığın 05.06.2014 tarih ve 29021 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan *Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları Genelgesi*nde de belirtildiği üzere (1) *finansal eğitim*, (2) *finansal ürün ve hizmetlere erişim*, (3) *finansal tüketicinin korunması* (Başbakanlık Genelgesi, 2014) olmak üzere üç temel unsur bireylerin finansal sistemle ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Finansal okuryazarlığın yönetişimin bir nesnesi olarak görülmeye başlandığı günümüzde (Christie, 2015), finansal okuryazarlığın bu ayrılmaz üçlününün geliştirilmesi yönetişim mekanizmasının sürdürülebilmesine hizmet edebilecektir.

Yönetişim kavramı ilk kez Dünya Bankası’nın Afrika için bir raporunda 1989 yılında “*good governance*” (*iyi yönetişim*) olarak kullanılmıştır (The World Bank, 1989). 1990’lı yıllardan itibaren yönetişim kavramı literatürdeki yerini almış ve *OECD*, *Dünya Bankası* ve *Birleşmiş Milletler* gibi kuruluşlarca bu kavram yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Kahraman vd., 2012). Bahsi geçen kuruluşlar “*yönetişim*” (*governance*) kavramını genelde “*iyi yönetişim*” (*good governance*) şeklinde kullanmışlardır. Uygulamada ise devlet özelleştirmelere yönelerek özel kesimin daha da büyümesini sağlamıştır. Zamanla yönetim sürecine devlet kurumlarının yanı sıra, özel sektör kuruluşları, STK’lar, yerel yönetim birimleri ve hatta bireyler de dahil olmaya başlamıştır. Bu anlamda kamu kurumlarının yanı sıra yönetsel süreçte, özel sektör şirketleri, bankalar ve finansal kuruluşlar (finansal holdingler, faktöring ve leasing şirketleri gibi), STK’lar ve bireylerin yer aldığı yönetişim sistemi ortaya çıkmıştır. Kamu-özel iş birlikleri ve ortaklıkları, kamunun rekabete ve piyasaya açılması, liberal ve küresel ekonomik-siyasal yapı ile özel sektörün yönetsel süreçteki rolü artmıştır.



*Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)*, yönetişimi, bir ülkenin yürüttüğü farklı düzeylerdeki işlerini her düzeyde yönetebilmek ve sürdürebilmek için hem idari, hem siyasi ve hem de ekonomik otoritenin kullanımı olarak ele almaktadır (UNDP, 1997). Bu kullanım, tüm aktörlerin haklarını kullanabilecekleri ve çıkarlarını savunabilecekleri tüm süreçleri ve kurumsal yapıları içermektedir (Weiss, 2000). Dünya Bankası ise yönetişimi kalkınma prensibi çerçevesinde ele almış ve *Dünya Bankası* için iyi yönetişim, büyük ölçüde sağlam ve güçlü bir kalkınma yönetimi ile eş anlamlı bir bağlama oturmuştur (The World Bank, 1992). *OECD* ise, yönetişim için *Dünya Bankası*'nın bir tanımını kullanmış; “sosyal ve ekonomik kalkınma için kaynakların yönetimi ile ilgili olarak bir toplumda siyasi otoritenin kullanımını ve kontrolün uygulanmasını belirtmek” olarak ifade etmiştir (OECD, 1993: 18)

Kaufmann *vd.* (2010) göre yönetişim “bir ülkedeki otoritenin kullanıldığı gelenekler ve kurumlar” olarak ifade edilir ve bu çerçevede yönetişim; (1) hükümetlerin seçildiği, izlendiği ve değiştirildiği süreci; (2) hükümetin sağlıklı politikaları etkin biçimde formüle etme ve uygulama kapasitesini ve (3) vatandaşlar ve devlet arasında ekonomik ve sosyal etkileşimi yöneten kurumlara saygı duyulmasını ifade eder (Kaufmann *vd.*, 2010). Bu çerçevede; “1” hesap verebilirliği, politik istikrarı ve şiddetin yokluğunu, “2” devletin etkinliğini ve düzenleyici kalitesini ve “3” ise hukukun üstünlüğünü ve yolsuzluğun kontrolünü gerektirir (Kaufmann *vd.*, 2010). Yönetişim interaktif düzenlemeler ile bir sistemin kendini yönetme çabalarının toplamı olarak düşünülebilir ve yönetişim dümen tutmakla, toplumsal sorunları çözmeye, siyasi sistemle ilişkisi olmayan kurumları yönetim sürecine dahil etmeye ve hem kamusal hem de özel örgütleri yönetmekle ilgilidir (Hughes, 2014). Bu anlamlarıyla yönetişimin (1) hukukunun üstünlüğünün ve etkin bir kamu yönetiminin olduğu, (2) hesap verebilir, (3) şeffaf ve (4) katılımcı bir yapının varlık gösterdiği yönetsel unsurlardan oluştuğu söylenebilir.

İyi yönetişim, piyasa tabanlı, müşteri odaklı, çıktı ağırlıklı, iyi işleyen bir piyasa mekanizmasının oluşturulması ve piyasa mekanizmasının sürdürülebilir kılınması için oluşturulmuş bir yapı inşa eder (Palabıyık, 2004). Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi de piyasa mekanizmasının ve ekonomik istikrarın korunması için girişilen çabadır (Karataş, 2017). Bu kapsamda gerek yönetişimin gerekse finansal okuryazarlığın nihai amaçlarının *ekonomik büyüme, ekonomik istikrar ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi* olduğu söylenebilir.

Lewis ve Messy (2012) 2008 krizinin nedenlerinin çok olduğunu ancak açık olan şeyin ise bireylerin ve finansal kurumların kredi piyasasında aldıkları riskleri kavrayamadıklarına şüphe olmadığını ifade etmektedir. Kriz hem bireyleri hem de ekonomideki diğer aktörleri etkileyen ve onlardan etkilenen bir yapı göstermiştir. Finansal istikrarsızlık hızla tüm aktörlere bulaşabilen ve küreselleşen dünyada krizin

etkilerinin diğer ülkelere de yansiyabildiği sistemik risk faktörü haline gelmiştir (Karataş, 2017). Finansal piyasalarda artan risklilik, finansal tüketicilerin korunmasını zorunlu kılmıştır. Bu koruma aynı zamanda ekonominin de işlerliğini mümkün kılmak için gerekli olan bir korumadır. Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi bireylerin çıkarlarının korunmasını gerektirir. Bireylerin çıkarlarının korunması için diğer aktörlerin (kamu kurumları, şirketler, bankalar, finansal kuruluşlar, STK'lar, vd.) saydamlık, hesap verebilirlik, yönetsel süreçlerde söz sahibi olmak, yönetsel süreçlere katılmak gibi yönetsel yapıya ilişkin unsurlara kavuşmaları gerekmektedir.

Finansal okuryazarlık düzeyi artan bireyler, daha rasyonel yatırım ve tasarruf kararları alabilecek, böylece özellikle merkez bankalarının da teşvikleriyle bireylerin gelirlerinde artış olabilecek ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler azalabilecektir (Hawkins, 2011). Finansal okuryazarlık arttıkça insanlar diğer kurumlardan finansal bilgiye erişim, finansal eğitim gibi argümanları talep edeceklerinden karar alıcıları etkileme kabiliyetine kavuşacaklardır. Bu durum daha katılımcı bir yapının oluşturulması için bir yol haritası çizecektir<sup>6</sup>.

Finansal okuryazarlığın ölçütü bireyin kısa ve uzun dönemde değişen ekonomik koşullara göre, temel finansal ürün ve işlemleri anlaması ve bireysel finansını yönetecek güvene ve yeteneğe sahip olmasıdır (Remund, 2010). Bireylerin finansal ürün kullanımının artması ve çeşitlenmesiyle, doğru ve güvenilir finansal bilgiye ihtiyaçları da artar. Bu durum bireylere finansal ürün ve hizmetleri sunan kesimin denetlenmesini ve düzenlenmesini gerektirir (Karataş, 2017). Bunu yapabilmek için de etkin bir kamu yönetiminin varlığına ihtiyaç duyulur. Devlet piyasayı, finansal aktörleri ve finansal tüketiciyi yönlendirici, onlara kılavuzluk edici bir yapıya sahip olmalıdır. Bu yönetişimin temel önerilerinden birisidir. Bu durum finansal okuryazarlık ile yönetişim arasında bir başka kesişim sunmaktadır.

Finansal meselelerde kamu farkındalığının ve kapasitesinin geliştirilmesi için *OECD* gibi uluslararası kuruluşların yanı sıra, devlet ve diğer kamu otoriteleri, kredi piyasası oyuncularını (finansal kurumlar, aracı kuruluşlar ve diğer kredi sağlayıcılar) ve diğer sosyal ve iş ortakları (tüketici birlikleri, STK'lar, sendikalar vb.) sorumluluk almalarıdır (OECD, 2009). Bu çerçevede bu kurumlar iş birliği içerisinde hareket eder ve birbiriyle sıkı iletişim ve iş birlikleri kurarak ortak kararlar alabilirler. Bu da katılımcı ve demokratik bir yönetim sürecinin varlığıyla gerçekleşebilir.

Kısaca finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ile yönetişim mekanizmasının daha iyi işlemlerini sağlayacak bir yapı oluşturabilir (Christie, 2015). Ekonomik anlamda güçlenen, farkındalığı artan ve ekonomik göstergeleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayan bireyler daha güçlü aktörler olarak yönetişim süreçlerinde yerini alırlar.

## 2. METODOLOJİ<sup>7</sup>

Bu çalışmanın amacı, *finansal okuryazarlık ile yönetim mekanizması arasında bir ilişki olduğunu tartışmaya açmak ve bu ilişkiyi değerlendirmektir*. Bu çerçevede *finansal okuryazarlık seviyesinin artmasının yönetim mekanizmasını güçlendirebilecek bir araç olduğu* savunulmaktadır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere yönetim anlayışının ve mekanizmasının iş birliği ve etkileşime dayalı kamu, özel ve sivil toplum olmak üzere üç aktörü olduğu kabul edilmektedir (Lemos, Agrawal, 2006). Bu çalışmada üç bileşenden kamu bileşeni üzerine odaklanılmış; yetkili ve ilgili kuruluşlardaki uzmanların finansal okuryazarlık ve yönetim mekanizması arasındaki ilişki hakkında ne düşündükleri, konuya nasıl yaklaştıkları araştırılmıştır.

Çalışmanın amacı yönetim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiye dair kamusal aktörlerin pozisyonlarını, düşünce ve algılarını tespit etmektir<sup>8</sup>. Bu bakımdan bu çalışma keşfedici ve betimsel bir nitelik arz etmektedir. Araştırma tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakatlardan yararlanılmış ve mülakat bulguları betimsel bir biçimde çalışmaya aktarılmıştır.

Araştırmamızda Türkiye'yi ele almamızın iki temel nedeni vardır. Birincisi *OECD* raporlarında Türkiye'nin finansal okuryazarlık değerlendirmelerinde dünya ortalamasına yakın bir görünüm çizmesidir<sup>9</sup> (OECD, 2017). Bu yüzden Türkiye örneği daha ortalama bir çıkarım yapabilmeyi sağlayabilecektir. Diğer neden ise makalenin başında belirtilen ekonomik kriz, finansal okuryazarlık ve yönetim üçgenine dayanmaktadır. Türkiye ekonomisi 2018 yılında başlayan ve 2019 yılında da devam eden durgunluk, işsizlik, yüksek faiz, yüksek enflasyon, yüksek döviz kuru sarmalına girmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve bireyler arasında ve bunların aynı zamanda kendi içlerinde de katılımcı, şeffaf, hesap verebilir ve etkin bir yönetim sürecine ihtiyacı her zamankinden fazladır. Bu çalışmayla finansal okuryazarlık ile yönetim bileşenlerinin güçlendirilebileceği savunulabilir.

Çalışmada finansal okuryazarlık 1) finansal tüketicinin korunması, 2) bireylere finansal eğitim verilmesi ve 3) finansal ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması olmak üzere 3 alt bileşen (SPK, 2014) olarak ele alınmıştır. Yönetişim ise (1) şeffaflık, (2) katılım, (3) etkin bir kamu yönetimi ve (4) hesap verebilirlik alt bileşenleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma öncelikle finansal okuryazarlık ve yönetim unsurlarının bu alt bileşenleri arasındaki etkileşimine odaklanmıştır. Ayrıca bu çerçevede Türkiye'de ekonomi ve finansla ilgili olan kamu kurumlarındaki uzmanlarla yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş, mülakat bulguları çalışmanın altyapısını oluşturmuştur.<sup>10</sup> Bu kapsamda *Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, TCMB, BDDK ve SPK*'da çalışan 10<sup>11</sup> uzman ve ekonomistle mülakatlar yapılmıştır.<sup>12</sup>

Gerçekleştirilen 10 mülakattan 8'i yüz yüze, 2'si ise telefonda yapılmıştır. Mülakatların yukarıda saydığımız kurumlardaki uzmanlarla yapılma nedeni ise hem bu kurumların ekonomi ve finans konusunda temel politika belirleyici, düzenleyici ve denetleyici kurumlar olmaları hem de *Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları Genelgesi*'nde bu kurumların (Ticaret Bakanlığı hariç) finansal okuryazarlık konusunda sorumlu kurumlar olarak gösterilmesidir (Başbakanlık Genelgesi, 2014). Araştırma kapsamında dokuz soru katılımcılara yöneltilmiş, Tablo 1'de yer alan sorular ilgili kurumlardaki katılımcılara yöneltilerek mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

**Tablo 1. Araştırma Kapsamında Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları**

1	<i>Finansal okuryazarlığın ekonomik büyümenin ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesine etkisi/katkısı var mıdır? Nasıl? Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olmasının ekonomik büyüme, kalkınma ve ekonomik krizler bağlamında etkileri neler olabilir? (2008 küresel finansal krizini de dikkate alınız)</i>
2	<i>Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesinin sosyal adaletsizliklerin azaltılması üzerinde etkisi olabilir mi? Nasıl?</i>
3	<i>Finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması katılımcı bir yönetsel süreç kurmak konusunda nasıl bir etki gösterebilir? Finansal okuryazarlık düzeyinin artması bireyler ve kurumlar için nasıl daha demokratik bir yapı oluşturabilir?</i>
4	<i>Finansal okuryazarlık arttığında kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, STK'lar ve hane halkı gibi farklı aktörler arasında iş birliği artar mı? Nasıl?</i>
5	<i>Finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması için etkin bir kamu yönetiminin varlığına ihtiyaç mı duyulmalıdır yoksa kamu yönetimi daha pasif bir tutum mu sergilemelidir? Kamu kurumları finansal okuryazarlığı arttırmak (derinleştirmek) ve sürdürülebilir bir yönetim mekanizması oluşturmak için neler yapabilir? Finansal okuryazarlığın artmasında hangi (kamu) kurumlar arasında iş birliği gerekir?</i>
6	<i>Devlet, diğer kamu kurumları ve finansal kuruluşlar insanlara yatırım, tasarruf, harcama kararlarını alırken doğru ve güvenilir bilgiyi nasıl sağlayabilir?</i>
7	<i>Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirmesi daha şeffaf bir yönetsel yapı kurulmasına katkı sağlayabilir mi? Nasıl? Daha şeffaf bir yönetsel yapı oluşturulmasının finansal okuryazarlığa nasıl bir etkisi olabilir?</i>
8	<i>Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirmesi daha hesap verebilir bir yönetsel yapı kurulmasına katkı sağlayabilir mi? Nasıl? Daha hesap verebilir bir yönetsel yapı oluşturulmasının finansal okuryazarlığa nasıl bir etkisi olabilir?</i>
9	<i>Yönetişim mekanizmasının sürdürülebilir kılınmasında finansal okuryazarlığın ne gibi etkileri olabilir? Finansal okuryazarlık yönetişiminin sürdürülebilmesi için nasıl bir kapasite inşası rolüne sahiptir?</i>

Mülakatların yanı sıra ayrıca *OECD* gibi uluslararası kuruluşların ve hükümetin (*Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları Genelgesi* (Başbakanlık Genelgesi, 2014) gibi) raporları, eylem planları ve strateji belgelerinden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın kapsamı ile ilgili bazı kısıtlar bulunmaktadır. Öncelikle bu çalışma finansal okuryazarlıkla ilgili finansal ürün ve hizmetlerin arz yönüne odaklanmış, bireylere odaklanmamıştır. İkinci olarak finansal okuryazarlık konusunun arz yönünde ise yalnızca kamusal aktörlere odaklanılmıştır. Kamusal aktör tarafında görüşülen kişi sayısı başka bir sınırlılık arz etmektedir. Ancak bu sorun çalışmanın kendisinden ziyade finansal okuryazarlık konusu ile ilgili ve yetkili kurum sayısının kısıtlı olması sorunu ile doğrudan ilgilidir. Yine de bu kısıtı aşmak amacı ile resmi olarak tanımlanmış sorumlu kurumlardan ikişer kişi ile görüşülmüştür. Bulgular, finansal okuryazarlık ve yönetimle ilgili kamusal kararları yorumlama ve anlamının bir dereceye kadar mümkün olduğunu keşfetmeye yardımcı olmuştur.

### 3. BULGULAR

*Dünya Bankası, OECD* gibi uluslararası kuruluşlar, küresel ekonomik yapıda çok sayıda aktörün yer alması dolayısıyla farklı aktörleri yönetsel sürece dahil edebilecek bir yapı olarak yönetim sürecini kullanmışlardır. Önceleri az gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma gerçekleştirebilmeleri için kullanılan yönetim süreci zamanla interaktif bir yönetsel süreç olarak küresel bir nitelik kazanmıştır. Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi de sürdürülebilir büyümenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, finansal istikrar ve piyasa etkinliğinin artması (Fluch, 2007) için gerekli olan nitelikli insan sermayesinin yaratılması anlamında entelektüel bir yatırım olarak ortaya çıkmaktadır.

İyi bir ekonomi politikasının gerekli bileşeni iyi yönetişimin varlığıdır. Bu çerçevede etkin ve hesap verebilir bir kamu yönetiminin varlığı, şeffaf ve öngörülebilir politika çerçevesinin kurulması, piyasa sisteminin devamlılığı ve devletlerin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmeleri için gereklidir (The World Bank, 1992). Sürdürülebilir bir yönetim mekanizmasının varlığından söz edebilmek için çok aktörlü katılımcı bir yönetsel sürecin yanı sıra, şeffaf, hesap verebilir, hukukun üstünlüğünün ve etkin bir kamu yönetiminin yönetsel süreçte varlığına ihtiyaç vardır (Kaufmann *vd.*, 2010).

Toplumun büyük bir kesiminin, finansal piyasaların ve hane halkının düşük finansal okuryazarlık seviyesi negatif dışsallıklara ve ekonomik krizlerde örtük maliyetlere neden olur (OECD, 2012: 3). Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olması sürdürülemez ve uzlaşamaz bir yönetim yapısı arz edeceği gibi ekonomik yapıda bozukluklara ve piyasa sisteminin aksamasına zemin oluşturacaktır (Karataş, 2017).

Makro düzeyde, finansal meselelerde deneyim kazanan bireylerin finansal ürünlere olan talebi artar; piyasanın şeffaflaşması, rekabet ve verimlilik unsurları için daha fazla baskı kurmaya başlarlar; iyi işleyen pazarlarla birlikte servet birikiminin artması ve özel tasarruf oranının artması ekonomik istikrarı artırır, ekonomik faaliyeti teşvik eder ve kalkınmanın gerçekleşmesini sağlar (OECD INFE, 2013).

Finansal okuryazarlık düzeyi yönetim mekanizmasının işlemesi için bir bakış açısı olabileceği gibi hem yönetim hem de finansal okuryazarlık konseptleri aynı zamanda ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve gelir dağılımında adaletin sağlanması için pozitif etkiler yaratırlar (Gr.1, 2016; Gr.2, 2016; Gr.3, 2016; Gr.8, 2016; Gr.10, 2016). Örneğin finansal okuryazarlık düzeyinin artması yatırım ve tasarruf düzeyini arttıracak, bu durum milli gelir artışı yaratacak ve ekonomik büyüme gerçekleşebilecektir (Hawkins, 2011). Ayrıca beşeri sermaye stokunun kalitesinin artması ekonomik verimlilik de yaratacaktır. Makro iktisadi açıdan finansal sisteme girişlerin artması ve tabana yayılması, yatırım-tasarruf açıklarını ve cari açığı azaltıcı bir etki gösterir ve yapılan tasarrufların finansal sisteme kazandırılmasını sağlar (Karataş, 2017).

Finansal okuryazarlık ekonomide rasyonelitenin oluşmasını sağlayacağı gibi, asimetric bilgi, ahlaki çöküntü gibi piyasa aksaklıklarının neden olduğu olumsuz unsurların oluşmasını engelleyebilir (Hopley, 2003). Bir Merkez Bankası ekonomisti durumu şöyle ifade etmektedir (Gr.1, 2016):

“[Finansal meselelerde] aynı dili konuşmak asimetric bilginin azalmasını sağlar. Bankacılıkta, finans kesiminde, vadeli işlemlerde, türev piyasalarda işlem yapabilmek için bu alanın dilinin bilinmesi gerekmektedir. Bu dil oluşmayınca rasyonelite oluşmaz... O yüzden finansal okuryazarlık ekonomide rasyonelitenin gelişmesi için gerekli bir unsurdur...Toplumda [finansal konularda] bilgisizlik, aynı dili konuşmamak volatilité yaratır... Örneğin bizim milli gelirimizde yüksek bir oynaklık var. [Bu oynaklığın] bir kısmının nedeni finansal tasarruf oranımızın düşük olması, bankacılık sistemindeki kaynakların yetersiz olması, yatırım kararlarının büyük oranda kur ve faiz değişimine duyarlı olmasından kaynaklanıyor, ama bir kısmı da irrasyonel karar almaktan, yani finansal okuryazarlığın eksikliğinden kaynaklanıyor, insanların volatilitéyi arttırıcı kararlar almasından kaynaklanıyor...Volatilitenin maliyeti ise refahın kaybı demek, uzun dönemde büyümenin düşük olması demek, kaynakların heba edilmesi demek, bu da ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı olumsuz etkileyen bir durum yaratır” (Gr.1, 2016).

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi aynı zamanda sosyal adaletsizliklerin azaltılması ve gelir dağılımında daha adil bir yapı oluşturulmasını sağlayan bir süreçtir. *Roy Morgan Research* (2003) kurumunun yaptığı araştırmaya göre insanların finansal okuryazarlık düzeyleri ile sosyo-ekonomik statüleri arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Bu araştırmada eğitim, gelir ve tasarruf düzeyi düşük; çeşitli nedenlerle çalışmayan/çalışamayan veya vasıfsız işçi olan insanlarda finansal okuryazarlık düzeylerinin de daha düşük olduğu gözlenmiştir (Roy Morgan Research, 2003: 4). Finansal okuryazarlık arttıkça daha rasyonel yatırım ve tasarruf kararları alan kişiler, kişi başı gelirlerini arttırabilecek, bu durum gelirin tabana yayılmasına katkıda bulunarak sosyal ve ekonomik adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri azaltabilecektir. “[Finansal okuryazarlığın], gelir dağılımındaki adaletsizlikle ve sınıflar arası geçişkenlikle ilişkisini açıklayan çok sayıda araştırma yapılmıştır. [Bu araştırmalar göstermektedir ki] bireylerin tasarruf bilinci ne kadar yüksekse bir sonraki jenerasyonun sıçrama yapma düzeyi o kadar yüksek olmaktadır” (Gr.2, 2016).

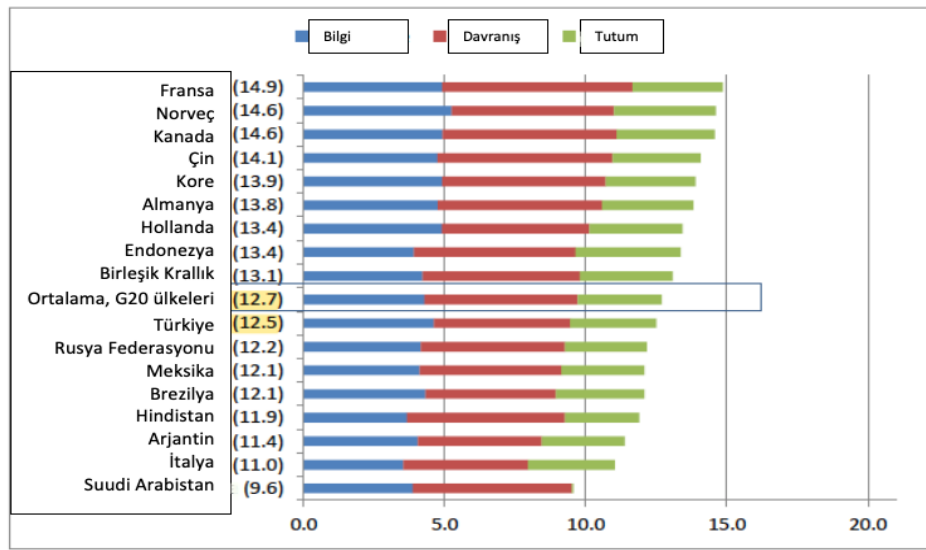
### 3.1. Finansal Okuryazarlığın “Katılım” ile İlişisine Dair Görüşler

Yönetişimin en önemli unsurlarından biri, insanların ve diğer aktörlerin (STK'lar, finansal kuruluşlar, yerel yönetimler gibi) yönetim sürecine hükümetle birlikte katılabilmelerini mümkün kılmasıdır. Finansal okuryazarlığın geliştirilmesini önemseyen uluslararası kuruluşların yanı sıra ulusal boyutta da kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için çaba göstermektedir (Karataş, 2017). Finansal okuryazarlık, bireylerin ve toplumun ekonomik hayatta varlığını mümkün kılar (OECD, 2014). Birçok araştırma eşitlik arttıkça, kişi başına gelir yükseldikçe yönetsel sürece katılımın arttığını göstermektedir. Finansal okuryazarlık bu eşitlik ve gelir artışını sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Finansal okuryazarlığın artması ekonomide talep yönlü bir baskı yaratarak kamu ve özel sektörle birlikte bireylerin de karar alma sürecine etki edebildikleri bir yapı oluşmasına katkı sunar (Gr.2, 2016).

Bireyler finansal eğitim, finansal hizmet ve finansal istikrar talep ederler. Karataş (2017) finansal hizmet ve ürünlerden yeterince yararlanamayan ve farklı nedenlerle finansal sistemin dışında kalmış bireylerin finansal unsurlara erişimlerinin artmasının onların kredi kullanımını arttıracığına ve kredi kullanımının artması ile de kişisel yatırımlar, girişimler ve işgücü hareketliliğinin artacağına işaret etmektedir. Finansal okuryazarlıkla ekonomide aynı dilin konuşulması, bireylerin daha demokratik ve katılımcı bir süreci talep etmelerini sağlamaktadır (Gr.1, 2016; Gr.7, 2016). OECD'nin 21 ülkede gerçekleştirdiği ve Türkiye'nin, OECD ortalamasının ve gelişmiş ülkelerin finansal okuryazarlık skorlarının altında kaldığı (bkz. Şekil 1) finansal bilgi, davranış, tutum ve yayılmayı içeren kapsamlı araştırma raporu finansal okuryazarlığın gelir, cinsiyet ve bölgelere göre gösterdiği farklılıklar hakkında ipucu sunmaktadır (OECD, 2017). Yüksek finansal bilgiye sahip olan kişiler olumlu finansal davranışlar geliştirmektedirler (Atkinson & Messy, 2012). OECD'nin yaptığı bu araştırma sonuçları demografik olarak ele alındığında kadınların, düşük gelirli ve düşük eğitimli kişilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin de düşük olduğu görülmektedir (OECD, 2017). Bu

bakımdan finansal bilgi düzeyinin özellikle toplumda dezavantajlı olanlar arasında yükseltilmesi, onların doğru finansal tutum ve davranış sergilemesini sağlayacak, gelir adaletinde denge gerçekleşecek ve bu durum toplumsal eşitliği güçlendirecektir (Karataş, 2017). Böyle bir gelişme süreci daha katılımcı bir yönetsel yapının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

**Şekil 1. Finansal Bilgi, Tutum ve Davranış<sup>13</sup>**



**Kaynak:** (OECD, 2017)

Finansal okuryazarlık işçi ve işveren arasında ortak bir dilin oluşturulmasını sağlayacağından iş sürecinde daha katılımcı bir yapı da oluşturmaktadır (Gr.1, 2016) Gelişmiş ülke ekonomilerinde finansal okuryazarlık büyük ölçüde finansal tüketicinin korunması ile ilişkiliyken, gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin dışında kalanları finansal sisteme dahil etmek için bir araçtır (Xu, Zia, 2012). Finansal tabana yayılmanın yükselmesi ile farklı kesimlerin finansal sisteme dahil olması sağlanır böylece tasarrufların mevduatlara dönüşerek para politikasının etkinliğinin daha da genişlemesi gerçekleşir (Karataş, 2017). Bu anlamda finansal bilgi düzeyinin artması, işçiler gibi finansal sistemin dışında kalanların finansal yapıya aktif katılan bireyler olarak dahil edilmesine ve daha geniş kitlelere ulaşılabilmesine araç olabilmektedir.

Katılımcı bir yönetsel sürecin gerçekleşmesi çeşitli kamu kurumlarının finansal konularda bireyleri korumak için bazı yaptırımlar uygulamasıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum bireyler gibi küçük tasarruf sahiplerinin finansal yapıya katılımları ile sonuçlanır. Örneğin, hisse senedi sahiplerine yönetim kurulu üyelerinin hesap verebilmesinin sağlanması ve böylece hisse sahiplerinin yönetim



sürecine katılımının gerçekleştirilmesi için *SPK*, hesap verebilirlik, saydamlık gibi ilkeleri olan kurumsal yönetim ilkeleri oluşturmuştur (Gr.6, 2016). Küçük tasarruf sahiplerinin finansal sisteme kazandırılması ile bankaların mevduat hacimleri genişleyerek fon kuruluşlarının yapısı sağlamlaşacak ve bu durum finansal yapıya bir istikrar kazandıracaktır (Karataş, 2017).

Finansal okuryazarlık arttığında kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, STK'lar ve hane halkı gibi farklı aktörler arasında iş birliği artacaktır (Gr.10, 2016; Gr.3, 2016). Farklı aktörlerin finansal okuryazarlık temelinde geliştirdikleri iş birlikleri Türkiye'de görülmektedir. Örneğin finansal okuryazarlık düzeyini artırmayı ve finansal farkındalık yaratmayı amaçlayan *FODER*, Türkiye'de finansal okuryazarlık konusunda *OECD* tarafından akredite edilmiş ilk sivil toplum kuruluşu olarak 2012'de kurulmuş; *Doğuş Grubu*'nun ve *Milli Eğitim Bakanlığı*'nın iş birliği ile geliştirdikleri çocukları finansal konularda geliştirmeyi amaçlayan “3 Kumbara Finansal Okuryazarlık Eğitimi Programı” gerçekleştirilmiş; *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı*, *Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği*, *Kalkınma Bakanlığı*, *Visa Europe Türkiye* ve üye olan bankaların ortak katılımlarıyla 15-30 yaş arası gençlerin bütçelerini ve finansal kaynaklarını doğru kullanmalarını sağlamaya destek olacak eğitim projesi geliştirilmiş ve bunlar gibi farklı iş birlikleriyle yürütülen ve çok sayıda paydaşın finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasının sağlanması için bir araya geldiği katılımcı ve iş birlikçi projeler gerçekleştirilmiştir (Karataş, 2017). Bu tür finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik yürütülen eğitim faaliyetlerinin çok sayıda paydaşın iş birliği sonucu gerçekleştiği görülmektedir. Böylesi iş birlikleri daha katılımcı bir süreci beraberinde getirir. Benzer finansal eğitimden geçmiş, aynı ekonomik dille konuşabilen bireyler yaratıldığında farklı aktörler arasında diyalog artar ve iş birliği gelişir (Gr.4, 2016; Gr.1, 2016; Gr.5, 2016). Bir *SPK* çalışanı finansal okuryazarlık düzeyi arttığında iş birliğinin artacağını şu şekilde ifade etmiştir (Gr.6, 2016):

“Biz yatırımcı şikayetlerini değerlendiren bir kuruluşuz. Şu aralar *Forex* piyasasına pek çok yatırımcı gerekli bilgi ve eğitime sahip olmadan giriyor. Yatırımcı bu konudaki finansal bilgiye yeterli düzeyde sahip olmadığı için yatırımcılarla çalışırken süreç işlemiyor, işliyorsay da yavaş işliyor...Yatırımcılar finansal kuruluşlarla aynı dili konuşmaya başlarsa çok daha etkili, olumlu ve katılımcı sonuçlar doğacaktır” (Gr.6, 2016).

“İnsanlar ekonomi hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları zaman birbirleriyle iş birliği yapabileceklerdir, çünkü herkes ekonomi hakkında aynı şeyleri yorumlayabileceğinden iş birliği de artacaktır” (Gr.9, 2016). Bunun yanı sıra finansal sisteme harcama alışkanlıkları düşük düzeyde olan bireylerin artan oranda katılımlarının gerçekleşmesi onların tasarruf oranlarındaki artış ve borç ödeme istikrarlarının yüksek olması nedeniyle ekonomik krizler karşısında dayanıklılığı artırır (Han, Melecky, 2013).

“Ekonomik konularda bilgisi olmayan insanların yönetsel sürece katılımı mümkün olmayacağı için daha antidemokratik bir yapı olacaktır” (Gr.9, 2016). Kısaca finansal okuryazarlık katılımcı, demokratik, ortak çıkarı olan bir toplum yaratılmasına katkıda bulunur (Gr.2, 2016; Gr.1, 2016).

### 3.2. Finansal Okuryazarlığın “Etkin bir Kamu Yönetimi” ile İlişkisine Dair Görüşler

Sınırlı devlet deneyimleri, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için etkin bir devlet yönetimine geçişin zorunlu olduğunu göstermiştir (Doğangün, 2008). Finansal okuryazarlık tüketicinin korunmasının yanında finansal piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesinde sağlam bir yapının oluşturulmasını sağlar (OECD, 2009). Finansal işlemlerle ilgili düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin etkin çalışmaması finansal sistemi daha kırılgan hale getirmekte, finansal karar alıcıların düşük düzeydeki finansal bilgi ve tutumları finansal istikrarsızlıkları derinleştirmektedir (Karataş, 2017). Düzenleme, denetleme ve bilgi asimetrisinin önlenmesi ve piyasa aksaklıklarının giderilebilmesi için etkin bir kamu örgütlenmesi gerekmektedir. 2008 finansal krizi için bazı kaynaklar finansal sistemi denetleyecek ve düzenleyecek yapıda boşlukların olmasının krize neden olduğunu belirtmektedirler (Gr.3, 2016). Ancak bazı kaynaklar ise düzenleme boşluğundan ziyade düzenleyici kurumların gözetim ve denetim faaliyetlerini doğru bir biçimde yerine getirmedikleri için krizin olduğunu, yoksa gerekli düzenlemelerin mevcut olduğunu belirtmektedirler (Gr.6, 2016). Finansal tüketicinin korunması için gerekli ve yeterli finansal düzenleme olmaması ve finansal ürün ve hizmetlerin arzında yaşanan problemler finansal dışlanmaya sebep olmaktadır (Karataş, 2017). Böyle sonuçların olmaması, sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleşmesi ve tasarruf düzeyinin yükseltilerek bu tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde devletin dengeleyici ve aktif bir rolü bulunmaktadır (Lewis, Messy, 2012). Sonuç olarak finansal yapının istikrarlı bir gelişme göstermesi için etkin bir kamu yönetiminin varlığının gerekli olduğu görülmektedir.

Devletin, finansal tabana yayılmayı gerçekleştirebilmesi için finansal eğitim vermesi beklenmektedir (Gr.1, 2016) Çünkü dünya genelinde yapılan pek çok araştırma bireylerin karmaşık finansal kararlar alamadıklarını ve uzun vadeli finansal adımlar atmaya yönelik yeterli finansal bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını göstermiştir (Lewis, Messy, 2012) Nitekim OECD'nin G20 ülkelerinde yaptığı araştırma da bu görüşü desteklemektedir (OECD, 2017). Günümüzde birçok ülkede finansal eğitim konusu okul müfredatlarına dahil edilmiş ve birçok merkez bankası finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi amaçlarına yönelik olarak finansal okuryazarlığın güçlendirilmesine yönelik oluşan görüş birliği ekseninde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerine başlamıştır (Karataş, 2017). Örneğin *Merkez Bankası*'nın çocukların finansal okuryazarlık düzeyini artırmak ve tasarruf bilincini geliştirmek için “kuruş ailesi” isimli web tabanlı çizgi roman şeklinde bir

yayını bulunmaktadır (Gr.2, 2016). Başka bir örnek ise *BDDK*'nın kamu spotları yoluyla televizyonda ünlü bir kişiyi finansal bilincin artırılması için oynatması olmuştur (Gr.3, 2016) İlkokuldan başlayarak farklı düzeylerde finansal okuyuculara farklı düzeylerde finansal eğitimin hem özel sektör hem de kamu kurumları aracılığıyla verilmesi noktasında devlet yol gösterici olmalıdır (Gr.9, 2016). Finansal eğitim ve finansal erişimin bireylere sağlanarak onların yeterli bilgi ve beceriye kavuşturulması ile onların güvenli bir biçimde finansal sisteme dahil olması sağlanır (Karataş, 2017). Finansal okuryazarlık düzeyinde ve talebinde farklılıklar olduğu için finansal bilgi arz eden kuruluşlar farklı düzeylerdeki okuyuculara farklı bilgileri sunabilmelidir (Gr.2, 2016). Lusardi (2008) finansal okuryazarlığı temel ve ileri düzeyde finansal okuryazarlık olarak ikiye ayırmıştır. Finansal bilgi arz eden kuruluşların en azından bu basit ikili ayrımı göz önüne alarak farklı düzeylerde finansal bilgi arz etmeleri ve finansal eğitim vermeleri gerekmektedir.

Bunların yanı sıra finansal tabana yayılma düzeyinin yükseltilmesi finansal ürün arzı ve bu arza erişilmesi için finansal erişim olanaklarının sağlanması ile gerçekleşir (García *vd.*, 2013). Finansal ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması için etkin bir devletin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal tabana yayılmanın gerçekleştirilmesinde finansal okuryazarlık düzeyinin talep yönü bireylerin finansal bilgi, tutum ve davranışlarıyla şekillenirken, finansal erişimi gerçekleştirecek olan arz yönü ise finans sektörü tarafından şekillenir (TEB, 2012, s. 2). Finansal hizmetlere ve ürünlere erişimin arz yönünde yer alan finansal kuruluşların ve kamu otoritelerinin sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri ve gerekli finansal bilgiyi kamuoyuyla paylaşabilmeleri gerekmektedir (Karataş, 2017). Bu noktada kamu otoriteleri ve finansal kuruluşların doğru ve güvenilir bilgiyi bireylere sağlamaları gerekmektedir (Gr.1, 2016). “Denetleyici ve regüle edici kuruluşların şeffaflıklarını ve bağımsızlığını korumaları daha doğru ve güvenilir finansal bilginin arz edilmesi için gereklidir” (Gr.3, 2016). Ayrıca merkez bankalarının para politikasında etkinliğinin artırılması ve finansal tabana yayılmanın sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi için finansal erişim ve finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi güvenli ve istikrarlı bir finansal sistem için gerekli görülmektedir (Karataş, 2017). “Kamu kurumları; var olan insan kaynakları kapasitesi ile tecrübesi ve kanun koyucu olması nedeniyle finansal okuryazarlık düzeyinin artmasında önemli rol oynayabilir” (Gr.4, 2016). Finansal okuryazarlık geliştirilmeden, tüketicileri koruyacak gerekli finansal düzenlemeler yapılmadan ve finansal piyasalarda denetim sağlanmadan finansal erişimin sağlanması finansal tüketicileri risklere açık bırakacak ve bu durum finansal sistemde kırılmalara sebebiyet verecektir (Hawkins, 2011). Bu sorunların önüne geçmek için ya da başka bir ifadeyle finansal tüketicinin korunması, finansal eğitimin sunulması ve finansal hizmetlere erişiminin sağlanması için etkin bir kamu yönetiminin varlığına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

### 3.3. Finansal Okuryazarlığın “Şeffaflık” ile İlişisine Dair Görüşler

Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireyler finansal ürünleri finansal sistemde karşılaştıkları gereksinimlere göre biçimlendirirler, böylece finansal sistemin istikrarlı bir biçimde çalışması ve şeffaf bir biçimde ilerlemesi için düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile finansal hizmet arz edenler üzerinde baskı oluştururlar (Karataş, 2017). Finansal okuryazarlık düzeyinin gelişmesi şeffaf bir yönetim sürecinin kurulmasına katkı sağlar (Gr. 3, 2016). Aynı zamanda şeffaf bir yönetim finansal yapıyı da güçlendirir (Gr. 10, 2016) Finansal okuryazarlık piyasa şeffaflığının sağlanması için baskı yapar (OECD INFE, 2013: 13). Sermaye piyasalarının şeffaf ve adil çalışması, finansal okuryazarlığı geliştirmesinin yanında finansal okuryazarlık da şeffaf bir sermaye piyasası oluşturacak, bu şeffaflık da ekonomik büyümeyi beraberinde getirecektir (Gr. 6, 2016). Ayrıca finansal bilgi düzeyi artan bireyler şeffaf bir finansal yapı talep edecekleri için finansal işlemlerin açık kayıtlar altına alınması sağlanacak, böylece yolsuzlukların da azalması için bir reçete sunacaktır (OECD, 2005).

Finansal okuryazarlık insanların finansal bakımdan güvenli kararlar alma kazanımı ile ilgilidir. Bu kazanımın gerçekleştirilebilmesi için finansal sistemin verileri doğru bir biçimde sunulmalıdır. Şeffaflık finansal okuryazarın bilgiye erişimini sağlar ve bireyler bilgiye eriştikleri ölçüde yönetim sürecinde karar verici olurlar (Gr.1, 2016). Şeffaflığın sağlanması için finansal tabanla finansal bilginin açık bir biçimde paylaşılması gerekir. Örneğin *Merkez Bankası Para Politikası Kurulu* özeti, toplantı notu gibi argümanları kamuoyuyla paylaşarak hem finansal piyasa aktörlerine hem de hane halkına karşı şeffaflık ve hesap verebilirlik yükümlülüğünü yerine getirmektedir (Gr.2, 2016). Bu şekilde uygulamaların yaratılan finansal istikrar ve finansal güven ortamı ile finansal sisteme giriş ve çıkışların hareketlenmesi ile finansal tabana yayılmanın güçleneceği ifade edilmektedir (Karataş, 2017). Özellikle demografik özelliklerin değiştiği, ortalama insan ömrünün uzadığı bir yapıda finansal sisteme güven ve finansal bilgiye sahip olmanın önemi artmaktadır. Bu anlamda özellikle emeklilik sistemine güven duyulması, insanların yaşlılık dönemine ilişkin kaygılarının azalması için şeffaf bir finansal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Sabri vd. (2015), yaptıkları araştırmanın sonucunda finansal okuryazarlık ile emeklilik güveni arasında anlamlı bir dolaylı ilişki olduğunu tespit etmişler, emeklilik güveni oluşturmak için finansal okuryazarlık eğitiminin zorunlu olduğunu işaret etmişlerdir. Karataş (2017), finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin geleceğe yönelik planlama yapabildiklerini, emeklilik dönemlerine yönelik tasarruflarını yükseltebildiklerini, emeklilik dönemlerine yönelik risk çeşitlendirmesi yapabildiklerini belirtmektedir. Şeffaflık arttığında yatırımcıların bilgiye erişimi daha kolay gerçekleşir (Gr.6, 2016), bu durum da emeklilik dönemlerine ilişkin risklerin azalmasına ve finansal sistemin istikrarlı tasarruf ve yatırım kabiliyeti kazanmasına katkı sağlamaktadır.

Finansal tüketicinin korunması ve finansal hizmet arzının şeffaflaşması finansal hizmet ve ürünlere erişimin temel prensibi olarak gösterilmektedir (Hawkins, 2011). “Daha şeffaf bir yönetsel yapının oluşturulması için her kurumun görevleri açık ve net bir şekilde belirlenmelidir. Finansal okuryazarlığın artması etkili karar vermeyi de beraberinde getirecektir. Doğru karar veren bireylerin artması şeffaflığı da artıracaktır” (Gr.4, 2016). Finansal okuryazarlık piyasalarda şeffaflığı güçlendirip finansal ürünlerin talebini yükseltip bunların rasyonel kullanımını sağlar ve böylece finansal yapı daha istikrarlı bir yapıya kavuşur (Widdowson, Hailwood, 2007). Finansal okuryazarlık şeffaflığı güçlendiren bir olgu olduğu gibi, şeffaflığın da finansal okuryazarlığı güçlendiren bir olgu olduğu, bunların finansal istikrarı sağlamada etkili birer araç oldukları görülmektedir.

### **3.4. Finansal Okuryazarlığın “Hesap verebilirlik” ile İlişisine Dair Görüşler**

Rekabetin yoğun olduğu bir ortamda piyasadaki aktörlerin rekabet stresi düzeyi ve güvensizlik seviyesi o ölçüde artar (Greenspan, 2008). Finansal meselelerde asimetrik bilgi problemi ve piyasa başarısızlıklarından finansal tüketicinin korunabilmesi için düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar kurularak finansal tüketicinin korunduğu bir ortam yaratılır (Karataş, 2017). Böylece sistemdeki aktörler hesap verebilir bir yapıyla karşılaştıklarında piyasaya duydukları güvensizlik azaltılabilmektedir.

2008 Krizi, finansal piyasaların aksadığını, bireylerin ve kurumların bilgi eksikliğinin olduğunu, yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir (Stiglitz, 2009). Krizlerle başa çıkabilmek ve finansal yapıya istikrar kazandırabilmek için özellikle kamu kurumlarının hesap verebilir bir finansal yapı oluşturulmasında etkili rol oynamaları gerekmektedir. Devletler tasarruf teşvikleri sağlayarak, finansal sisteme güvenin artmasını sağlayacak düzenleme ve denetim mekanizmaları oluşturarak, bireylerin yasal düzenlemelerle finansal meselelerde korunmasını sağlayarak ve finansal okuryazarlığı ve finansal bilgiyi geliştirmek için çalışmalar yaparak istikrarlı bir finansal yapı oluşturmaya çalışırlar (Karataş, 2017). Böyle bir yapı farklı aktörlerin hesap verebilir bir finansal sistemde faaliyetlerini yürüttüğü bir ortamda geliştirilebilir ve ekonomik krizlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Örneğin, Türkiye 2001 krizinden çıkardığı dersler doğrultusunda daha şeffaf ve hesap verebilir bir bankacılık ve finans sektörü kurduğu için 2008 krizinin etkileri çok ağır hissedilmemiştir (Gr.3, 2016). “Finansal okuryazarlığın gelişmesi toplumda bazı standartların oluşmasını sağlar. Kamu ve özel kesimin bilgilendirici, yaptığı faaliyetleri herkese açıklayabilen bir tutum sergilemesi ve hesap verebilir bir noktaya gelmesi finansal okuryazarların daha rasyonel karar almasını sağlar” (Gr.1, 2016). Hesap verebilirlik düzeyinin yüksek olduğu ve piyasanın etkin bir biçimde düzenlendiği bir yapıda rasyonel iktisadi kararlar alabilen

bireylerin olduğu bir sistemde piyasaya duyulan güven ve risk problemi azalarak finansal kriz stresi minimize edilebilir.

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal seçeneklerini anlama yeteneklerini içerir (Cihangir, Ergin, 2015: 495). Finansal seçeneklerini anlayamayan bireyler riskli kararlar alırlar. Bu riskli kararları minimize edebilmek için de hesap verebilir bir yönetsel sürece ihtiyaç vardır. Finansal okuryazarlık düzeyinin gelişmesi ve bu bağlamda finansal dilin öğrenilmesi daha hesap verilebilir bir yapı kurulmasına da katkı sağlar (Gr.1, 2016). “Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesiyle bireyler kamu politikalarını eleştirebilme yeteneği kazanırlar ve kanun koyucuyu daha hesap verebilir bir yönetim yapısı kurmak yönünde zorlarlar” (Gr.2, 2016). Finansal konularda karşılaştıkları riskleri analiz edebilen finansal okuryazarlık düzeyi gelişmiş bireyler asimetrik bilgi sorununa karşı kendi çıkarlarını gözetebilme ve hukuka aykırı finansal hizmetlerle karşılaştıklarında kendilerini koruyabilme yetisi kazanırlar (Hopley, 2003). Böylece finansal hizmet sağlayıcılarının sundukları ürün ve hizmetler karşısında sorumlu tutulabilmeleri ve denetlenebilmeleri yönünde baskı oluşturulur.

Piyasa aktörlerinde hesap verme bilincinin oluşturulması, piyasa sisteminin aksamaması ve yönetişimin sürdürülebilirliği için gerekli görülmektedir. Örneğin bu kapsamda, *Merkez Bankası* faiz hedefini tutturamadığı durumlarda bu durumun gerekçesini açıklayan bir mektup yazarak hesap verme görevini yerine getirmektedir (Gr.2, 2006). Finansal yapıdaki risklere karşı hem yeterli bilgi ve tecrübesi olmayan bireylerin korunması ve böylece finansal istikrarın da sağlanabilmesi için piyasa mekanizmasındaki aksaklıkları giderebilmeye yönelik düzenleme ve denetleme mekanizmasının doğru çalıştırılması gerekmektedir (Hawkins, 2011). Finansal istikrarın sağlanması için finansal okuryazarlık düzeyi yükseltilmesine ve finansal ürün ve hizmetlere erişim ve finansal tüketicinin korunabilmesi için de hesap verebilirliğin sağlandığı bir yönetsel düzene ihtiyaç duyulmaktadır.

## SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, finansal okuryazarlık ile yönetişim mekanizması arasında bir ilişki olduğunu tartışmaya açmak ve bu ilişkiyi değerlendirmektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda yönetişim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiye dair kamusal aktörlerin pozisyonları, düşünce ve algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları, finansal okuryazarlık seviyesinin artmasının yönetişim mekanizmasını güçlendirebilecek bir araç olduğunu savını destekleyen sonuçlar üretmiştir.

Çalışmada finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi finansal tüketicinin korunması, bireylere finansal eğitim verilmesi ve finansal ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması (Başbakanlık Genelgesi, 2014) kapsamında ele alınmış, yönetişim ise

şeffaflık, katılım, etkin bir kamu yönetimi ve hesap verebilirlik bileşenleri çerçevesinde ele alınarak finansal okuryazarlık ve yönetim olgularının arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Türkiye'de finansal okuryazarlık ile ilgili ve/veya yetkili kamu kurumları olan *Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, TCMB, BDDK ve SPK*'da çalışan uzman ve ekonomistlerle yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş, mülakat bulguları nitel bir biçimde çalışmada sunulmuştur.

Finansal tabana yayılmanın gerçekleştirilebilmesi için *29021 sayılı Başbakanlık Genelgesi*'nde de belirtildiği üzere (Başbakanlık Genelgesi, 2014);

- (1) *finansal tüketicinin korunması,*
- (2) *bireylere finansal eğitim verilmesi ve*
- (3) *finansal ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması* olmak üzere üç unsurun varlığı gerekmektedir.

Bunların tümü aynı zamanda yönetişimin aktörleri arasında iş birliği ve eşgüdüm gerektirir. Finansal okuryazarlık düzeyinin artması bu üç unsur gerçekleştiği takdirde mümkün olabilir. Bu unsurların gerçekleşebilmesi için öncelikle yönetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır. *Doğru ve güvenilir bilginin* bireylere sağlanabilmesi için *şeffaf ve hesap verebilir* bir yönetim yapısı oluşturulmalıdır. Finansal tüketicinin korunması için *etkin bir kamu yönetiminin* varlığına ve *etkin regülasyon* mekanizmalarının çalıştırılmasına ihtiyaç vardır. Finansal okuryazarlık düzeyi artan bireyler devletten, diğer kamu otoritelerinden ve özel sektör kuruluşlarından finansal konularla ilgili bilgiye erişim, finansal konularda eğitim ve finansal meselelerde korunmaları konusunda daha fazla talepte bulunacaklardır. Finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça *kişi başı gelir, bilgi düzeyi ve finansal meselelerde bireylerin farkındalığı* artacağından daha katılımcı ve demokratik bir toplumsal yapının gelişmesi sağlanabilecektir. Finansal okuryazarlık düzeyinin yükselmesinin yönetim ilkelerini geliştirebilir yapısı finansal risklerden korunmak ve finansal istikrarı sağlayabilmek için finansal meselelerdeki *bilgi, tutum ve davranış düzeyi* gelişmiş bireysel ve kurumsal dönüşümü sağlayabilecektir.

Günümüzün finansal yapısında devletin etkin bir varlığa sahip olmasına ihtiyaç devam etmektedir. Bu etkin yapıya duyulan ihtiyaç yakın zamanda 2008 finansal krizinde de kendini hissettirmiştir. Devletin düzenleyici ve denetleyici rolüne ihtiyaç sona ermediği gibi devletin topluma, finansal kesime ve diğer aktörlere kılavuzluk eden yapısına duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Bunun için devlet finansal tüketicilerin haklarını korumalı, finansal eğitim olanaklarını sağlamalı ve finansal hizmetlere erişim için gerekli yapıyı oluşturmalıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için de devletin adil ve iyi işleyen bir hukuk sistemini oluşturması/koruması gerekmektedir. Finansal

okuryazarlık düzeyi arttıkça bireyler yönetsel sistemin daha şeffaf ve hesap verebilir biçimde çalışmasını talep edecekleri gibi finansal derinleşme de sağlanacağından daha karmaşık finansal argümanların oluşturacağı ekonomik yapıda şeffaflık ve güven ortamı da tesisi edilebilecektir. Ekonomide güven ortamı tesis edildiği ölçüde finansal risklilik azalacak ve finansal krizlerden korunmak kolaylaşabilecektir.

Finansal tabana yayılmanın artmasıyla kamu kurumları, finansal denetim şirketleri, bankalar, çeşitli dernekler ve STK'lar ile uluslararası kuruluşlar arasında iş birliği ve bilgi alış verişi sağlanacaktır. Yani finansal tabana yayılma, yönetsel süreçlere tüm paydaşların birlikte katıldığı bir yönetim sisteminin oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Finansal okuryazarlığı derinleştirmek ve sürdürülebilir yönetişimi gerçekleştirmek için;

-kamu kurumları diğer aktörlerle iş birliği yapmalı,

-ilkokuldan itibaren farklı düzeylerde finansal eğitimin verilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmeli,

-finansal tüketicinin korunması için hem özel sektörü zorlayıcı hem de teşvik edici uygulamalar geliştirmeli,

-finansal konularda kamu spotu, kamuyu aydınlatıcı ve bilgilendirici seminerler düzenlemeli,

-kamu sektörü, finansal ürün ve hizmetlere erişim için bilgi manipülasyonunun ve asimetrik bilginin olmadığı çeşitli platformlar kurulmasına hizmet etmelidir.

Yönetişim kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile bireyleri içeren bütünsel bir yaklaşımdır. Bu çalışmada kamu otoritelerinin yönetim mekanizması ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiye bakışına ışık tutulmuş, bütünün özel sektör, sivil toplum ve bireylerden oluşan parçaları kapsam dışında bırakılmıştır. Yönetişim ile finansal okuryazarlık alanında yapılacak çalışmaların, bu araştırmanın kapsamı dışında kalmış kısımlarına odaklanılarak yapılması alanyazına katkı sağlayacaktır.

## NOTLAR

---

<sup>1</sup> “Eşikaltı ipotekli konut kredileri” (*Subprime mortgage*) özellikle kredi geçmişi ve geri ödeme gücü zayıf olan kişilere verilen ikinci kalite ipotekli konut kredisini ifade etmek için kullanılmakla birlikte genel olarak yüksek risk faizli ipotekli konut kredisini ifade etmek için kullanılmaktadır.

<sup>2</sup> Her ne kadar finansal okuryazarlığın gelişmesini yönetim mekanizmasını güçlendirecek ve ekonomik krizlerle mücadelede yararlı olacak bir araç olduğu savunulsa da finansal



okuryazarlığın bu unsurlar için “gerekli” ancak “tek başına yetersiz” olduğu, çalışmanın ön kabulüdür.

<sup>3</sup> Literatürde ve yönetim tanımı yapan uluslararası örgütler arasında yönetişimin ilkeleri ile ilgili farklı reçeteler sunulmaktadır. Pek çok farklı kaynaktan bu dört ilkenin en fazla vurgulanan ilkeler olduğu dikkat çekmektedir. Bu sebeple bu çalışmada yönetişim kavramı bu dört ilke ile sınırlı tutularak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

<sup>4</sup> 2018 yılında *Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı* ile birleştirilerek ismi *Hazine ve Maliye Bakanlığı* olmuştur.

<sup>5</sup> *Ekonomi Bakanlığı*, 2018 yılında *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı* ile birleştirilerek ismi *Ticaret Bakanlığı* olmuştur.

<sup>6</sup> Bu varsayımların her biri üzerinde çalışılmaya açıktır. Çalışmada bu varsayımlar kavramsal ilişkileri bağlamında ele alınmışlardır.

<sup>7</sup> Bu araştırma, *Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu*'nun 02 Aralık 2016 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuş ve bu karar doğrultusunda *Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü*'nün 12 Aralık 2016 tarih ve 35853172/431-3732 sayılı kararıyla araştırmanın etik açıdan uygun bulunduğu araştırmacılara tebliğ edilmiştir.

<sup>8</sup> Çalışma, finansal okuryazarlık ile yönetim olguları arasında nedensel açıklama yapma kapasitesine sahip değildir ve zaten amacı böyle bir nedensel ilişki kurmak da değildir.

<sup>9</sup> Konu ile ilgili daha detaylı açıklama “Finansal Okuryazarlığın “Katılım” ile İlişisine Dair Görüşler” başlığında yer almaktadır.

<sup>10</sup> Gerçekleştirilen mülakatlar görüşmecilerin kişisel görüş ve düşüncelerini içermekte olup ilgili kamu kurumunun resmi görüşleri değildir.

<sup>11</sup> Yapılan görüşmelerde finansal okuryazarlık faaliyetleri ile ilgili resmi işlemleri yürütmekle görevli her kurumdan ikişer kişi görevlendirildiği öğrenilmiştir. Bu sebeple görüşmelerde her kurumdan ikişer görüşmeci ile görüşülmekle yetinilmiştir.

<sup>12</sup> Bu çalışma kapsamında;

a-*Hazine ve Maliye Bakanlığı* – 2 mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, Gr.3 (Görüşmeci3) ve Gr.4 (Görüşmeci4) şeklinde belirtilmiştir.

b-*Ticaret Bakanlığı* – 2 mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, Gr.7 (Görüşmeci7) ve Gr.8 (Görüşmeci8) şeklinde belirtilmiştir.

c- *TCMB* – 2 mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, Gr.1 (Görüşmeci1) ve Gr.2 (Görüşmeci2) şeklinde belirtilmiştir.

d- *BDDK* – 2 mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, Gr.9 (Görüşmeci9) ve Gr.10 (Görüşmeci10) şeklinde belirtilmiştir.

e- *SPK* – 2 mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, Gr.5 (Görüşmeci5) ve Gr.6 (Görüşmeci6) şeklinde belirtilmiştir.

<sup>13</sup> Tüm puanlar toplam 21 puan üzerinden değerlendirilir, rakamlar yükseldikçe ankete katılanların finansal davranış, bilgi ve tutum düzeylerinin yükseldiği ifade edilmekte, “Ortalama, G20 ülkeleri” araştırmaya katılan *G20 ülkelerinin* ortalama skorlarını içermektedir (OECD, 2017).

## KAYNAKÇA

- Atkinson, A., F. Messy (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No:15*.
- Baranoff, E.G., T.W. Sager (2009), "The Impact of Mortgage-Backed Securities on Capital Requirements of Life Insurers in the Financial Crisis of 2007–2008", *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*, 34(1), 100-118.
- Başbakanlık Genelgesi (2014), *Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları*, 05.06.2014 tarih ve 29021 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Başbakanlık Genelgesi.
- Bocutoğlu, E. (2014), "Hukuk ve İktisat İlişkileri için Bir Örnek Olay Olarak Glass-Steagall Yasası ile 2007 Küresel Finansal Krizi Bağlantısı", *Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Kongresi*, Antalya.
- Buluş, A., E. Kabaklı (2010), "1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 1-21.
- Christie, M. (2015), "Making Money: Financial Literacy as an Object of Governance", *Learning Communities-International Journal of Learning in Social Contexts*, (15), 40-45.
- Cihangir, M., E. Ergin (2015), "Finansal Okuryazarlığın Temel Düzeyde İncelenmesi: Osmaniye İlinde Ankete Dayalı Bir Araştırma", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 492-511.
- Doğangün, G. (2008), "Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: BDDK ve Yönetişim", *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(6), 39-66.
- Ergün, B., A. Şahin, E. Erhan (2014), "Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma", *The Journal of International Social Research*, 7(34), 847-864.
- Fluch, M. (2007), "Selected Central Banks' Economic and Financial Literacy Programs", *Monetary Policy & the Economy, Oesterreichische Nationalbank (Austrian Central Bank)*, (3), 80-104.
- FODER. (2016), *Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği*, 2016 yılında <http://www.foder.org/edit-post/> adresinden erişilmiştir.
- García, N., A. Grifoni, J.C. López, D. Mejía (2013), "Financial Education in Latin America and the Caribbean: Rationale, Overview and Way Forward", *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 33*, Paris: OECD Publishing.
- Greenspan, A. (2008), *Türbülans Çağı Yeni Bir Dünya Serüveni* (1. Baskı ed.), (Çevirmen: N. Miler), İstanbul: Boyner Yayınlar.
- Gr.1. (2006), *Görüşmecisi 1 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB).
- Gr.2. (2006), *Görüşmecisi 2 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB).
- Gr.3. (2006), *Görüşmecisi 3 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Hazine ve Maliye Bakanlığı.

- Gr.4. (2006), *Görüşmecı 4 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Gr.5. (2006), *Görüşmecı 5 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).
- Gr.6. (2006), *Görüşmecı 6 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).
- Gr.7. (2006), *Görüşmecı 7 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Ticaret Bakanlığı.
- Gr.8. (2006), *Görüşmecı 8 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, Ankara: Çalıştığı Kurum: Ticaret Bakanlığı.
- Gr.9. (2006), *Görüşmecı 9 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, İstanbul: Çalıştığı Kurum: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK).
- Gr.10. (2006), *Görüşmecı 10 ile Gerçekleştirilen Mülakat*, İstanbul: Çalıştığı Kurum: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK).
- Han, R., M. Melecky (2013), Financial Inclusion for Financial Stability: Access to Bank Deposits and the Growth of Deposits in the Global Financial Crisis. *Policy Research Working Paper 6577*. The World Bank, Development Economics Office of the Senior Vice President and Chief Economist.
- Hawkins, P. (2011), "Financial Access: What Has The Crisis Changed?", *BIS Papers No 56*, 11-20.
- He, L. (2015), "A Comparative Study of Two Global Crises", *Frontiers of Economics in China*, 10(3), 396-413.
- Hopley, V. (2003), *Financial Education : What Is It and What Makes it So Important?*, Federal Reserve Bank of Cleveland, issue Spring.
- Hughes, O. E. (2014), *Kamu İşletmeciliği ve Yönetimi*, (Çevirmen: B. Kalkan, B. Akın, Ş. Akın), Ankara: BigBang Yayınları.
- Kahraman, Y., L. Vurgun, S. Öztop (2012), "Yönetişim Anlayışı ve Değerlerin Yönetim Kültürüne Etkisi", in F. N. Genç (ed.), *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 111-136.
- Karataş, Ç. (2017), *Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Merkez Bankalarının Rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme*, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Kaufmann, D., A. Kraay, M. Mastruzzi (2010), *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*, Draft Policy Research Working Paper.
- Kotz, D.M. (2009), "The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism", *Review of Radical Political Economics*, 41(3), 305-317.
- Lemos, M.C., A. Agrawal (2006), "Environmental Governance", *Annual Review of Environment and Resources*, 31, 297-325.
- Lewis, S., F. Messy (2012), *Financial Education, Savings and Investments: An Overview*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 22, OECD Publishing.

- Lusardi, A. (2008), *Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice?*, Cambridge: National Bureau Of Economic Research, Working Paper No: 14084.
- Mandell, L. (2006), *Financial Literacy: If It's So Important, Why Isn't It Improving?*, Networks Financial Institute at Indiana State University.
- Marcolin, S., A. Abraham (2006), "Financial Literacy Research: Current Literature and Future Opportunities" in P. Basu, G. O'Neil, A. Travaglione (ed.), *3rd International Conference on Contemporary Business*, Leura NSW, 21-22 September 2006, Australia: Faculty of Commerce, Charles Stuart University.
- OECD (1993), *Dac Orientations On Participatory Development and Good Governance*, Paris: OECD.
- OECD (2005), *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2009), *Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of Crisis*, Paris: OECD.
- OECD (2012), *OECD/INFE High-Level Principals on National Strategies for Financial Education*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (2014), *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century (Volume VI)*, PISA: OECD Publishing.
- OECD (2017), *G20/OECD INFE Report on Adult Financial Literacy in G20 Countries*.
- OECD INFE. (2011), *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy*, Paris: OECD.
- OECD INFE (2013), *Women and Financial Literacy: Oecd/Infe Evidence, Survey and Policy Reponses*, Paris: OECD.
- Palabıyık, H. (2004), "Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar", *Amme İdaresi Dergisi*, 37(1), 63-85.
- Piketty, T. (2014), *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*, (Çevirmen:H. Koçak), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Remund, D.L. (2010), "Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy", *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295.
- Roubini, N. (2008), *Get Ready For 'Stag-Deflation'*, Retrieved 2016, from Forbes.com: [http://www.forbes.com/2008/10/29/stagnation-recession-deflation-oped-cx\\_nr\\_1030roubini.html](http://www.forbes.com/2008/10/29/stagnation-recession-deflation-oped-cx_nr_1030roubini.html)
- Roy Morgan Research (2003), *ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia: Final Report*, Melbourne: Roy Morgan Research.
- Sabri, M.F., T.T. Juen, M.A. Othman, H.A. Rahim (2015), "Financial Literacy, Financial Management Practices, and Retirement Confidence Among Women Working in Government Agencies: A Mediation Model" *The Journal of Developing Areas*, 49(6), 405-412.

- Shaari, N.A., N.A. Hasan, R.K. Mohamed, M.A. Sabri (2013), "Financial Literacy: A Study Among the University Students", *Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research in Business*, 5(2), 279-299.
- SPK (2014), *Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları*, 2020 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu: <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1076> adresinden ulaşılmıştır.
- Stiglitz, J.E. (2009), "The Current Economic Crisis and Lessons for Economic Theory", *Eastern Economic Journal*, (35), 281-296.
- TEB (2012), *Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi*, İstanbul: The Economy Bank of Turkey (TEB).
- The World Bank (1989), *Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*. Washington, D.C.: The World Bank.
- The World Bank (1992), *Governance and Development*, Washington, D.C.: World Bank Publication.
- Török, Á., B. Konak (2018), "Episode or Hysteresis? Some Theoretical and Policy Lessons from the Crisis of 2008", *Acta Oeconomica*, 68(2), 45-70.
- UNDP (1997), *Governance for Sustainable Human Development*, New York: UNDP.
- Weiss, T.G. (2000), "Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges", *Third World Quarterly*, 21(5), 795-814.
- Widdowson, D., K. Hailwood (2007), "Financial Literacy and Its Role in Promoting a Sound Financial System", *Reserve Bank of New Zealand*, 70(2), 37-47.
- Xu, L., B. Zia (2012), "Financial Literacy around the World: An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward", *Policy Research Working Paper 6107*, The World Bank, Finance and Private Sector Development Team, Development Research Group.